

De stichting van Thorn

Auteur Frans Tonnaer

ANSFRIED ALS RIDDER

Over de afkomst van graaf Ansfried als stichter van Thorn rond het jaar duizend tasten we in het duister. Het is de combinatie van schaarse geschreven bronnen, archeologische vondsten, artefacten en feitelijke resten uit die periode die ons een beeld kunnen verschaffen van die tijd. Wat de geschriften betreft zijn het de kronieken van bisschop Thietmar van Merseburg en de monnik Alpertus van Metz over gebeurtenissen van hun tijd, die ons enige informatie over het leven van Ansfried en de zijnen leveren. Bekend is dat Ansfried uit een adellijk geslacht stamt en afkomstig was van 'Teisterband', een gebied gelegen tussen Maas en Waal. Zijn geboortedatum moet ergens rond het jaar 940 liggen. Ansfried bezat goederen in een uitgestrekt gebied. Niet alleen in Teisterband maar ook rond Luik, in de Maasgouw – waarin ook het gebied was gelegen waar hij de abdij Thorn stichtte – en de gouw Rien bij Antwerpen. In die gebieden oefende hij namens de (Duitse) koning de macht uit. Ansfried genoot zijn opvoeding in adellijke kringen: deels bij zijn oom van vaderszijde: aartsbisschop Rotbert van Trier en deels bij aartsbisschop Bruno van Keulen, waar zijn ridderlijke vorming werd voltooid. Deze Bruno was de broer van de later tot keizer gekroonde Duitse koning Otto I ('de Grote' 912-973) die Ansfried in zijn hofhouding opnam. Otto I werd enkele malen tussenbeide geroepen in de strijd van partijen om het koningschap van Italië. Op verzoek van paus Johannes XII werd Otto I op 2 februari 962 triomfantelijk in Rome onthaald waar hij door de paus tot keizer en dus diens beschermheer werd gekroond.

DE STICHTING VAN THORN (992 – 1010)

Dat Ansfried in het leger van de keizer een hoge functie bekleedde, blijkt daaruit dat hij bij die kroning als twintigjarige jongeling in de functie van 'zwaarddrager' aanwezig was. Daarmee was hij een soort van persoonlijke waker voor veiligheid van de koning toen deze tot keizer werd gekroond in een relatief vijandige omgeving.

ABDIJSTICHTING ROND 992

Na zijn militaire omzwervingen door heel Europa in dienst van Otto I, stichtte Ansfried rond zijn vijftigste, met toestemming van bisschop Notger van Luik, die een goede kennis van Ansfried was, de abdij van Thorn. Deze stichting werd opgedragen aan de heilige Lambertus, de patroonheilige van het bisdom Luik waartoe het Land van Thorn behoorde.

Als kloosterorde werd er de regel van de heilige Benedictus gehanteerd, zoals gewoon was bij de stichting van de vele kloosters in die periode. Rond het jaar duizend vonden tal van kloosterstichtingen plaats met het oog op het verwachte einde der tijden. Volgens officiële bronnen zou de stichting op 1 juni 992 hebben plaatsgevonden.

We weten echter dat de akte waarin dit is vastgelegd, vals is en van veel later datum moet zijn. Waarschijnlijk is ze opgesteld om de rechten op de goederen van de abdij veilig te stellen ten opzichte van de aanspraken die latere voogden zoals de heren van Breda en de hertogen van Brabant daarop meenden te kunnen laten gelden. Als die rechten bedreigd werden kon de abdij een beroep doen op de keizer zelf als oppervoogd ('advocatus principalis'). Al klopt de datum van de akte niet, de inhoud zou, na te zijn overgeschreven (omdat het origineel zoek was geraakt?), wel in grote trekken correct kunnen zijn.

GEZAMENLIJKE WERK VAN ANSFRIED EN HILSONDIS

Uit de akte blijkt dat de abdijsstichting het gezamenlijke werk was van Ansfried en zijn echtgenote Hilsondis (Hereswint), gravin van Strijen. Ansfried stelde enkele van zijn landgoederen ter beschikking en Hilsondis schonk aan het klooster haar omvangrijke goederen.

Volgens de akte waren de goederen die Hilsondis had verworven van koning Swentibold toegevoegd aan haar rechten in het Land van Strijen. Het betrof de kerk van Strijen, Geertruidenberg, de heerlijkheid Gilze, het dorp Baerle (thans Baarle-Nassau/Hertog) en het (voormalige) kasteel Sprundelheim. Uitgaande van de kloosterstichting in 992 heeft Hilsondis maar kort het verblijf in het nieuwe klooster kunnen beleven. Als ze dat überhaupt als dame van hoge adellijke afkomst al kon doen. Niet lang na deze stichting werd ze tijdens haar verblijf op haar hof te Gilze ziek en op de terugreis naar Thorn is ze overleden. De precieze datum van haar overlijden is onbekend, maar dat moet vóór mei 995 zijn gebeurd (zie hierna). Haar overlijden is, zoals dat door de kroniekschrijvers in die tijd gebruikelijk was, beschreven als een sage. Zo vertelt Thietmar dat de nogal wilde honden, die tot grote last van allen voortdurend blaften, op wonderbaarlijke wijze plotseling stil waren totdat ze in vrede was ontslapen. Ansfried liet haar begraven in een graf achter hun gezamenlijke klooster. Anders dan van Ansfried, beschikt Thorn wel nog over de stoffelijke resten van Hilsondis. Op 21 november 1892 vond door pastoor Canoy in het bijzijn van kapelaan Frische van de O.L. Vrouwekerk te Maastricht (afstammeling van een oud Thorns geslacht) een onderzoek plaats naar de inhoud van een loden kistje, waarvan men vermoedde dat het zich onder een gedenksteen op het priesterkoor zou bevinden. Dat kistje werd inderdaad gevonden en op het deksel stond de Latijnse tekst dat in dat kistje op 13 mei 1709 de beenderen van de H. Hilsondis, de stichteres van de abdij, werden gelegd. Onduidelijk is wanneer deze grafkelder is ingericht maar de archivaris en historicus Flament houdt het erop dat dit bij de plechtige verheffing van haar lichaam in 1140 plaatshad of anders in 1285 bij de gotische verbouwing van dat deel van de kerk. Het loden kistje is thans te aanschouwen in de oostcrypte onder het priesterkoor.

BENEDICTA ALS EERSTE ABDIS

Hun enige nakomeling, dochter Benedicta, werd de eerste abdis van wat als een familieklooster was bedoeld. De taak van zo'n klooster was om de herinnering in leven te houden aan de stichtersfamilie. Ook van Benedicta weten we weinig. De kroniek van Thietmar vertelt over haar heilige levenswandel en zegt daarover dat ze altijd gastvrij de armen en pelgrims rijkelijk bediende. Zo zeer zelfs dat, toen ze eens geen wijn meer had voor zichzelf en de zusters, de beheerster van de wijnkelder vermaande vertrouwen te hebben in Gods genade. Nadat ze zich, zoals gewoonlijk, in de kapel van de heilige Maria voor het kruis in gebed op de grond had geworpen, begon het lege wijnvat zich te vullen totdat het overliep...

VAN ZWAARD NAAR KROMSTAF

Het leven van Ansfried nam niet lang na de kloosterstichting een ingrijpende wending. Nadat Hilsondis was overleden, en dus niet lang na zijn intreden in het klooster van Thorn, kreeg hij van keizer Otto III via de bevriende bisschop Notger van Luik het dringende verzoek bisschop van Utrecht te worden. Broeder Alpertus van Metz schrijft daarover dat, nadat in mei 995 bisschop Boudewijn van Utrecht gestorven was, Notger hem de bisschopszetel zou hebben aangeboden. Ansfried sribbelde tegen door erop te wijzen dat hij op gevorderde leeftijd was en zijn hele leven in het krijgsbedrijf had doorgebracht. Daar zou een hoog geestelijk ambt niet bij passen. Uiteindelijk stemde hij na aandringen van de bisschop en Otto III er toch mee in, door in de hofkapel te Aken plechtig het zwaard op het altaar te leggen en te bezworen zijn dienstwerk in het vervolg aan Maria op te dragen. Anders dan Notger, liet Ansfried zich niet in met militaire zaken. Hij stichtte in 1006 het Benedictijnenklooster Hohorst (Heiligenberg) nabij Amersfoort, op een heuvel langs de Eem, en verbleef daar de meeste tijd. Bij zijn aantreden als bisschop van Utrecht, droeg hij volgens de kroniek van Thietmar vijf van zijn eigen hoven over aan de heilige Martinus, de patroonheilige van Utrecht. Daardoor kwamen ze onder het bestuur en toezicht van dat bisdom te staan. Volgens de kroniek van Thietmar gaf hij alles wat hij kon opbrengen aan de armen en ook hier treffen we in de levensbeschrijving weer sagen aan. Gaandeweg vrijwel blind geworden, trok Ansfried zich steeds meer uit het publieke leven terug. Na een ziekbed van vier maanden overleed hij in zijn klooster Hohorst op 3 mei 1010.

EEN BEWOGEN BEGRAFENIS

Bij de begrafenis was zijn dochter Benedicta en een zekere graaf Unroch, bloedverwant van Ansfried, aanwezig. Die begrafenis verliep alles behalve op de waardige en rustige manier die bij de overledene zou passen. Tijdens de ceremonie eisten de Utrechters, die uit waren op relikwieën van de toen al als heilig beschouwde Ansfried, het stoffelijke overschot op om het te kunnen bijzetten in de Domstad. Benedicta kon met moeite een gewapende strijd tussen de kloosterlingen en de Utrechters voorkomen. Uiteindelijk werd Ansfried onder grote belangstelling begraven in de Domkerk van Utrecht, waar zijn bisschopszetel stond. Tot in de zestiende eeuw was zijn graf in deze kerk bekend. Door diverse gebeurtenissen waaronder de beeldenstorm in de tweede helft van de zestiende eeuw en een tornado van 1674 is het graf van Ansfried verloren gegaan. Het illustere drietal Ansfried, Hilsondis en Benedicta – een enkele keer als ‘heilige familie’ aangeduid – verdient het als stichters van de abdij van Thorn om de nagedachtenis in ere te worden gehouden!